

KDYŽ JE FILOZOFIE AKTUÁLNÍ

BŘETISLAV HORYNA, Katedra filozofie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, SR

Horyna, B.: When Philosophy is Actual
FILOZOFIA, 74, 2019, No 4, pp. 334 – 342

Essay describes the various opportunities when to use the world timeliness. It understands topicality as an attribute that has arbitrary interpretation and is used with arbitrary meaning. He asks what factual reasons philosophy has if it is called actual. The main link is the devastation of the natural environment, which brings enormous and risky environmental consequences.

Keywords: Actuality – Philosophy – Ecology – Environment – Dehumanization – Anthropocene age

Úvodem

Jestliže se o něčem často mluví a píše, pak se domníváme, že dotyčnou věc vyznačuje atribut aktuálnosti. Naopak, pokud něco nezaplňuje tisk a média všeho druhu dnes a denně, nejenže to není aktuální, ale vlastně to ani neexistuje. Začíná být stále obtížnější rozeznat, zda je aktuálnost ve vleku médií a vzniká v redakcích různorodě politicky zaměřených žurnalistů, ať již na zakázku nebo jen z neznalosti, anebo média stále se zpožděním dobíhají rozjetý vlak dění ve světě, v přírodě, ve společnostech a kulturách, či dokonce ve vědě. Co ale znamená věta „filozofie je aktuální“?

Po celá desetiletí je aktuální, že „je poškozováno“ přírodní a životní prostředí; to a vše, co s tím souvisí, se poněkud svrchu označuje „ta ekologie“. Od 60. – 70. let minulého století se ekologie řadí ke stále aktuálnějším prvkům toho, co se děje: od difamací ekologických aktivistů a potápění lodí *Greenpeace* coby anarchistů se dostala mezi neodmyslitelné součásti volebních programů politických stran a odtud pronikla do etických kodexů průmyslových gigantů, zbrojovek, chemických provozů, těžařských firem a zemědělských podniků. Dnes má „tu ekologii“ vepsanou na štítu kdejaká zámečnická dílna – aktuálnosti je učiněno zadost.

Paralelně, během týchž desetiletí, mýjela taková aktuálnost alespoň dva ze souvisejících problémů: jednak otázku, odkud poškozování planety vychází a proč se prostě nezastaví, když všichni vědí, že nikomu neprospívá (analýzám ekonomické sebereprodukce západní civilizace, jejích spotřebních návyků determinovaných sebezahodnocováním kapitálu a stanovení zisku jako rozhodujícího faktoru degradace

politického a legislativního rozhodování na úroveň prázdných gest zkorumpovaných marionet stále cosi na aktuálnosti chybí); a dále neoddiskutovatelné doklady reálnosti nikoli budoucích, ale současných důsledků ničení světa lidí a života vůbec (omezování výměry zemědělsky využitelné půdy v důsledku kontaminace chemickými a dalšími škodlivými látkami; zvyšování obsahu agresivních látek v ovzduší; zamoření většiny podzemní vody v zemích s intenzivním hospodařením pesticidy; mizení živočišných druhů; setrvalá tendence ke zhoršování globální situace spojená s prudkou industrializací a přejímáním západního modelu hospodářského fungování dalšími velkými kulturami).

Dění v našem světě, jemuž je „aktuálnost“ tu prisuzována, tu zase odpirána, se jmenuje *dehumanizace*. Věk, v kterém se řízená, cílená a globálně koordinovaná dehumanizace odehrává, dostal jméno *antropocén*. O potomstvu, které přinese *επονομία* tohoto páru, sotva může být pochyb; otázka se týká již jen toho, *kdy* přijde, aby začalo vládnout. Zatím panuje osamělá ziskuchtivost, která kolem sebe vytvořila pevný a zřejmě neproniknutelný hradební systém institucí, zákonů, vlastnictví, deformací všech myslitelných principů a v neposlední řadě silových mocenských opatření, díky němuž není ohrožitelná. Říkáme jí „hospodářský růst“ a systému, který ji chrání, „demokracie“. Naučili nás to, víme, co je compliance; dodržujeme pravidla svobodného poštěkávání o posilování demokracie a nedílnosti lidských práv. Konec konců, právo na vyhynutí může být stejně aktuální, jako právo na přežití.

Pružina intelektuální domyšlivosti

Filosofie stojí na principu nezdůvodnitelnosti. S povinností uvádět důvody platné alespoň tak, aby se daly různými metodami ověřit a kvalifikovaně posoudit, filosofie zaniká; odumírají její nároky na ty oblasti myšlení, které přistupují na požadavek zdůvodnění, vyargumentovanosti a v mezích případech důkazu a začínají se utvářet jako oblasti vědeckého poznání. Nevyčleňují se ale z *filosofie*: kdyby tomu mělo tak být, musely by jako odlišné typy myšlení existovat *prokazatelně* již ve filosofii samotné, což ale filosofie nijak nedokazuje, nýbrž jen stanovuje a potvrzuje jako historický fakt. Vědecké poznání se sice zakládá na vymanění, avšak právě z krunýře nezdůvodnitelnosti, jenž lze chápat současně jako metaforu bezkompetentnosti všech těch způsobů domnělého poznání, které vytvořily a dál vytvářejí své problémy, metody, účinky a techniky z původního principu nezdůvodnitelnosti. Samozřejmě není nutné, aby jakýkoli druh racionality, který lidské bytosti rozvinuly, odpovídal jednomu ústřednímu principu; protože neznáme žádný platný začátek, může být začátkem cokoli, avšak právě tak může být cokoli výsledkem, včetně naprosté nekompetentnosti výsledných tvrzení. Filosofie, teologie, umění, víra vůbec, právo, psychologie, literatura a básnictví, tradice, nauky o kultuře a kulturnosti, politické

obory (politická antropologie a politická ekonomie především), to všechno jsou chudinské čtvrti poznání bez pevných základů, nouzové příbytky poslepované z účelových definic a zamlčovaných předpokladů.

Tihle starousedlíci v krajinách nezdůvodnitelnosti se také jako jediní soustavně obracejí na filosofii, aby řekla něco kovaného, nejlépe o smyslu, o životě nebo o dějinách, co by vyhovovalo požadavku aplikovatelnosti ve struktuře vlastních vztahů. Ze sféry vědeckého poznání otázky na filosofii nepřicházejí, což samo o sobě také není bez důvodu: filosofie negeneruje nic přímo použitelného v exaktních vědách, ale naopak, může být jediné *in statu* nepoužitelnosti, protože její vztah ke skutečnosti – neodůvodněně – použitelnost vylučuje. Někteří přírodovědci se snažili vyjít filosofii vstříc a hledali místa, kde by se dala potvrdit teze o aktuálnosti filosofie ve světě vědy, vědeckého poznání a dnes už také technologií. Legendární pokus o zabydlení filosofie ve sférách vědního poznání a myšlení předložil v roce 1967 Carl G. Hempel (Hempel 1967), avšak i přes úsilí tohoto geniálního teoretika se nezrodila filosofie přírodovědy, ale skvělý úvod do teorie vědy. Těžko čekat co jiného, sám letný přehled náplně Hempelovy knihy ukazuje, že požadavky vědy na poznání jdou zásadně proti imaginacím filosofie, nemluvě o hrátkách s věděním, které po staletí předváděla (co do intence vždy víceméně teologická) metafyzika.

Jiný věhlasný fyzik, Steven Weinberg, popisoval ve značně osobních sděleních, jak čte historické filosofické příspěvky k poznání světa teoretik, který má s filosofií shodný cíl – najít odpověď na otázku, jak vyložit svět (Weinberg 2016). Více než o teorii vědy jde v jeho knize o dějiny vědy, na jejímž místě stála po větší díl trvání evropské kultury filosofie, teologie, nebo (patrně nejčastěji) zvláštní směs obou, pro niž budeme hledat analogii v dějinách jiných světových kultur velmi těžce. Asi nejpozoruhodnější na této knize je možnost sledovat, jak význačný vědec a zároveň člověk bez klasického školení ve filosofii, tzn. z hlediska filosofů amatér, hledá v textech nejrůznějších antických, středověkých a raně novověkých filosofů posilu pro vědecký výklad světa. Weinberg je poctivý čtenář, který domýšlí souvislosti toho, co čte – kdyby současní filosofové studovali s podobnou poctivostí a zaujetím fyzikální teorie světa, možná by otázka po aktuálnosti filosofie vyznívala jinak. Proto ho také nejvíc zaráží nikoli množství omylů, nesprávných výkladů a chyb v dílech starých i podstatně mladších filosofů, ale skutečnost, že se nenamáhalí s vysvětlením, jak jejich tvrzení, často sestavená do ladných kopulí, odpovídají běžně pozorovaným jevům. Mnohem raději do svých vykreslení konečné skutečnosti zabudovali hodnotové soudy, které se používají „pro lidské záležitosti“ (Weinberg 2016, 23). Vysvětlení, které nachází, je možná znepokojivé, možná unáhlené, možná tendenční nebo anachronické, ale rozhodně vnáší do diskuse prvek, který si tím nebo oním způsobem uvědomovali a také kritizovali lidé jako Nietzsche nebo dnes P. Sloterdijk.

Weinberg říká: „Dávni Řekové byli hnáni intelektuální domýšlivostí a z tohoto pohledu pro ně bylo porozumění jevům bezcenné. Je to jen jeden příklad přesvědčení, které pokazilo mnohé v historii vědy“ (Weinberg 2016, 22). Pokud si za intelektuální domýšlivost dosadíme představu, že my jsme držitelé pravdy, a za porozumění jevům přesvědčení, že jevy se přizpůsobí naší pravdě, dostaneme myšlenková východiska mnoha filosofických systémů od Platóna po Heideggera. Pak je také zbytečné dodávat, že filosofie toho hodně pokazila, a nejen v dějinách vědy; naopak najít, co nepokazila, čemu pomohla a jak lidem prospívá, by byl titánský úkol, protože jen Titán dokáže číst kupříkladu J. Derridu a vyzískat z něj cokoli, co by povzbudilo jeho lásku k moudrosti.

Filosofie umí být stejný kazisvět jako většina ostatních oblastí lidského myšlení a konání. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že po generace trvající rozvíjení zkažené myšlenky může nezávisle na jejím původním kontextu pokazit jiné, v době její prvotní formulace ještě neznámé a nepředstavitelné kontexty. Weinberg postavil na první místo v dějinách omezování rozvoje vědy a ohrožování její budoucnosti Aristotelovu fyzikální tezi: „Z věcí, které existují, některé jsou od přírody, jiné z jiných příčin“ (Weinberg 2016, 38).¹ Těžko říci, co vede člověka, považovaného ve své době a ve svém prostředí za mimořádnou osobnost, k tomu, aby formuloval teze, které vyznívají jako konstatování faktického stavu věcí, ačkoli s jeho poznáním nemají společného prakticky nic. Ještě nesnadnější je vysvětlit, proč se lidé s podobně promrhanými předpoklady, vlohami a talentem objevují v každé době evropských či západních vzdělanostních dějin a proč vždy získávají postavení dost silné na to, aby „pokazili mnohé v historii vědy“. Vychází jim sázka na princip nezdůvodnitelnosti nebo jen na okouzlení ze zkrášlené, estetizované skutečnosti, s níž filosofie kalkuluje tehdy, když odpovídá na otázky, které nikdo neklade? To by znamenalo vlastně vždy, protože tento kalkul je metodický; objevuje se sice pod různými jmény, ale s tímž účelem a důsledky, ať již se mu říká vyšší poznání, nahlédnutí, vnuknutí, inspirace, vize, nebo naší současnosti bližšími termíny, jako je vysoká abstraktnost, metateoretičnost, rostoucí specializovanost, transdisciplinarita, pokrok. V duchu tohoto kalkulu vznikají pojednání o mnohém, na co se neptá nikdo, vyjma jejich autorů, jejichž zvědavost dosahuje k odpovědím probouzejícím obavu, zda si jejich vznik nevyžádal jako oběť bohům eliminaci rozumových činností. Zvláště podivný druh takových pojednání se týká aktuálnosti filosofie, nebo specifikovaněji, aktuálnosti filosofie dnes.

¹ Jedná se o citaci z Aristotelova spisu *Fyzika*, kniha II, kap. 1, 192b9.

Zjistitelná nezjistitelnost aktuálnosti filosofie

Nechci mluvit o „konci filosofie“; debaty o něm prolínají dějinami filosofie s náruživostí téměř chorobnou. Stejně tak nemyslím na proměny filosofie, její adaptace na „nové problémy“, na její životaschopnost při obraně svého jádra (zpravidla uvedeného otázkou po „bytí“), ani na pokusy o imunizování jejích zbývajících kompetencí, především kompetence k vlastní nekompetentnosti (Marquard 1981, 23 – 38).² Totéž se týká „krize“ filosofie. A už vůbec nebudu opakovat otázku „K čemu je filosofie?“, protože nerozumím, na co se ptá. Jde pouze o to, jak, proč, s jakým očekáváním a jakými výsledky se ve filosofii mluví o aktuálnosti filosofie.

Slovo aktuálnost pochází z neologismu „actualitas“, který odvodil Tomáš Akvinský z latinského „actus“ (konání, čin) a ve zcela specifickém smyslu středověké tomášovské latiny mu dal význam „skutečnosti, skutečného bytí“. Absolutní aktuálností, tzn. absolutní skutečností je Bůh (*actus purus*), zatímco člověk se svým rozumem zůstává stále před prahem uskutečnění, v napětí mezi možností (potencialitou s její principiální nepostačitelností) a skutečností (aktuálností s její principiální nedosažitelností). Aktuálnost referuje na nedosažitelnost, kamsi mimo sebe, k určením, která mohou být stejně tak libovolná jako smysluprázdná, neověřitelná jako bezobsažná. Přesně k těmto určením by se vztahovala otázka po aktuálnosti filosofie, pokud by byla kladena v Akvinského intenci. Což očividně není.

Lze proto zdůvodněně předpokládat, že se význam slova „aktuálnost“ rozvíjel ještě v jiných sémantických tradicích, které nevedly souběžně s tomášovskou scholastikou, ale napříč k jejím míněním. Takovou tradici popsal mj. německý autor Wolfgang Hagen, který obrátil pozornost k Mistru Eckhartovi, postavě dlouho odbyvané a spojované s mysticismem, vizionářstvím, se zmateným poblouzněným myšlením a iracionalismem (Hagen, W. 2013).³ V jakémisi dialogu mrtvých s literátem, dramatikem a malířem Wolfgangem Hildesheimerem (1916 – 1991) ukazuje, že „skutečnost“ (*Wirklichkeit*) Eckhart pojímá jako seberefereční termín a přičítá jí (značně nedobově, víceméně moderně) schopnost (re)konstrukce. „Bůh není ani bytí, ani jsoucnost: Bůh je intelekt a poznání a ne jsoucnost nebo bytí. Tato

² Pojetí filosofie jako kompetence k nekompetentnosti rozpracoval německý filosof O. Marquard původně v antropologické souvislosti.

³ Proč byl takto oceňován člověk, který působil ve své době zcela standardně jako univerzitní mistr, přednášel pro studenty a disputoval se svými kolegy, což bylo u něj jako u dalších spojeno s obhajobou vlastního názoru, je otázka pro odborníky. Ockham Eckharta zsměšnil, Kusánský pilně sbíral a studoval jeho spisy, Tauler a Suso se k němu otevřeně přihlásili a *Devotio moderna* by bez Eckharta nebyla, nebo by byla podstatně jiná. Nejpozoruhodnější však je, že Eckhart vyvolal svými německy psanými texty vlnu lidového písemnictví, jež zachytila na prosté, zlidovělé úrovni nejen legendy a zázračná vyprávění, ale rovněž interpretační, hermeneuticky důležitou linku Eckhartových myšlenek. Který z dnešních uhlazených, korektních a vyvážených vypravěčů o vyprávěních jiných vypravěčů by o sobě mohl říci něco podobného?

úžasná teze souvisí s tím, že podle Eckhartova pojetí zakládá poznání (*intelligere*) bytí. ›V poznání je obsaženo všechno podle své síly jakožto v nejvyšší příčině‹, říká R. Imbach (Flasch / Imbach 2003, 11).⁴ Jinými slovy, Eckhart termínem skutečnost vynalezl věc, kterou tento termín vyjadřuje, a tím činí. Skutečnost je skutečná tím, že činí, účinkuje, způsobuje, jak dokládá ve 48. kázání příkladem s předmětem (dřevem) a viděním: „Když vidím kus dřeva, pak se v průběhu vidění stává obé, mé oko a dřevo, jedním“ (Hagen 2013, 308).⁵ Skutečnost dřeva nastává, je-li jako skutečná zkonstruována okem, což je děj, jenž se odehrává „ve“ skutečnosti, tzn. v prostředí transindividuální skutečnosti, která je účinkem společné sociální paměti. V zásadě jediným nástrojem, s nímž se může sociální paměť utvářet, je vyprávění – rétorika, kterou vzdělanci oněch časů znali v podání Aristotelovy *Rétoriky* (*Ῥητορικὴ*) jako jedinou možnost zprostředkování vědění ve společenském prostoru. Řeč, v aristotelském smyslu jednota osoby řečníka (*ethos*), pocitů, jež jeho řeč vyvolává v posluchačích (*pathos*) a logiky samotné věci (*logos*), je tím faktorem, jehož prostřednictvím získává učenost (včetně scholastické ontologie) na rozum (= Eckhartova *Redelichkeit*), doloženého „ve“ skutečnosti tím, že z čehokoli nyní nepřítomného vznikne něco nyní přítomné. Moment, v němž se v řeči vyprávěné stane skutečností (povstane posluchačům před očima, *pro ommaton poein – ante oculos ponere*; *Rétorika* 3.1411b5-6), označil Aristoteles termínem *energeia* a Eckhart klíčovým pojmem *Wirklichkeit* (Hagen 2013).

Rétorovým vystoupením se nepodává zpráva o nějaké danosti a jejím kategoriálním umístění (tj. o činu nebo o konání, *actus*) v systému určité nauky, mj. v církevně tomistické scholastice. Naopak, jeho řeč je samotnou touto daností, je její skutečností a současně je místem, na kterém má skutečností být. Proto Eckhartova kázání, veřejná, přístupná komukoli, pronášená německy a teprve následně vybavovaná z paměti podle svérázných mnemotechnických pomůcek a diktovaná klášternímu písaři: kázání měla být místem otevřené jednoty řečnického étosu, posluchačské emocionality a logiky dění s předmětným účinkem v řeči uskutečňované Boží vůle; místem řečového působení, na kterém se myšlené zpřítomňuje ve skutečném – plně podle předpokladu celé Eckhartovy ontologie, že „bytí“ existuje pouze v myšlení.

⁴ „Gott sei weder Sein noch Seiendes: Gott ist Intellekt und Erkennen und nicht seiend oder Sein. Diese erstaunliche These hängt damit zusammen, dass nach Eckharts Verständnis das Erkennen (*intelligere*) das Sein begründet: ›Im Erkennen ist alles der Kraft nach enthalten als in der obersten Ursache.‹“

⁵ „Geschihet aber daz, daz min ouge ein und einvaltic ist in im selben und ûfgetan wirt und ûf daz holz geworfen wirt mit einer angesiht, so blibet ein ieglichez, daz ez ist, und werdent doch in der wûrklicheit der angesiht als ein, daz man mac gesprechen in der warheit: ougeholtz, und daz holz ist min ouge.“

S koncem vrcholné scholastiky se úvahy o vazbách aktuálnosti a skutečnosti vytratily z ohniska zájmu teologie a filosofie a uvízly kdesi v pojmové spleti katolické teologie. Sociální paměť založená na umění rétoriky mohla být a také byla často využívána pro nejrůznější společenské a mocenské účely a strategie, jejichž sílu na sobě poznal také sám Mistr Eckhart. Středověce scholastická vědní souvislost či spíš spojenectví rétoriky a filosofie sice vynesla pojmy „aktuálnost“ a „skutečnost“ v dočasně konjunkturu zájmu o vědění, poznání a myšlení do popředí, ale neuměla jim dodat nezbytnou sociálně-ontologickou vazbu. Už zcela bez jejich vlivu se „aktuálnost“ vrátila o několik století později, po zavedení a rozšíření nových technologií zpracování a šíření informací (především knižtisku), plně začleněná do kontextu otázek teorie poznání a kritiky rozumu.⁶ V tom ji známe, ačkoli si nejsem jistý, zda také rozumíme, dodnes. Aktuálnost se pojí s časem a ukazuje rychlost, s kterou se něco, co má být hodné zaznamenání v sociální paměti, příp. se odrazit v jednání osob, stane realitou pro čtenáře, posluchače, diváka, obecně řečeno interesenta o dění na širších komunikačních rovinách, o kterém je zpraven – v historickém sledu – nejprve tištěnými zdroji (letáky, noviny, časopisy), poté mluveným slovem (rozhlas), následně obrazem (televize) a dnes zejména internetem. České slovo *noviny* či *časopis* obsahuje toto spojení s časem; novinky zaplňují noviny, popisují čas, v němž žijeme. Slovenština rovněž rozlišuje podle periodicity denníky, týždenníky, mesačníky. Německý výraz *Zeitung* v sobě analogicky drží *Zeit*, čas, a v něm podává avízo nebo relaci o něčem, co se stalo. Čistě usualisticky usuzujeme, že čím je časová relace kratší, tím je aktuálnější; není o nic skutečnější nebo neskutečnější, adekvátní nebo neadekvátní, přesná nebo nepřesná, je pouze kratší nebo delší. Moderní a současné prostředky mediálního styku dosáhly poslední meze, zrušení časové relace a jejího nahrazení přenosem dat v reálném čase.⁷

Souvislost s aktuálností při zkracování časových intervalů během tvorby masově mediální skutečnosti není nijak zřejmá. Z aktuálnosti se stala spíš metafora, která v sobě nese poselství digitální éry: dostáváme před oči právě tolik reality, kolik jí projde masově mediálními filtry jako „aktuální“, tj. vhodné do „novin“. Spoluzakladatel empirické psychologie Wilhelm Wundt, pro nějž byla otázka aktuálnosti a aktuality vzhledem k tomuto zaměření nepominutelná, to vystihl už v 2. polovině

⁶ Pokus o jistou analogii myšlení skutečnosti podle scholastického vzoru znamenala Heideggerova fundamentální ontologie, jak se shoduje většina poválečných interpretací nejen *Bytí a času*. Srv. např. ze starších Franz, H. (1961) nebo z novějších Schlüter, J. (2016).

⁷ Tzv. přímý přenos, u nějž ale chybí možnost kontroly, zda je skutečně „přímý“. Současná technika dovoluje vysílat přímé přenosy s několikavteřinovým zpožděním, které umožní v případě nutnosti přenos ukončit dřív, než divák uvidí, že se stalo něco nepatřičného. Zcela typicky začala tato praxe v USA při přenosech masových akcí, kdy nebylo předem jisté, co který účastník řekne nebo udělá, avšak dalo se předpokládat, že to nebude úplně „americké“, jako např. vystoupení dokumentaristy M. Moora při udělování Oskarů 2003.

19. století řízným aforismem – „kolik aktuálnosti, tolik reality“ (Wundt 1886, 67).⁸ Naopak až po vzniku poněkud zvláštního vědního oboru, který se jmenuje „věda o novinách“ (Groth 1948),⁹ byla aktuálnost přiřazena mezi čtyři hlavní znaky novin (pravidelné vycházení, relativně stálý okruh čtenářů, různorodý obsah a právě aktuálnost). Má se tomu rozumět tak, že kritériem studií a polemik nadepsaných „Aktuálnost filosofie...“ je míra, v které odpovídají požadavkům žurnalistiky? Nebo že filosofie je natolik reálná, nakolik dokáže stáhnout svou minulost, přítomnost a očekávanou budoucnost do jedné jediné dimenze aktuálnosti? Nebo že jejím úkolem je simulovat to, co považují různí filosofové za „skutečně“ důležité (pro lid, národ, ženy, planetu Zemi, lidstvo, atd.), tj. aktuální a proto hodné pozornosti? Je filosofie reálná tehdy, když je aktuální a když může existovat jako pokyn ke konání toho, co je správné? Německý barokní literát a jazykovědec Kaspar von Stieler, mimořádná osobnost v dějinách německého jazyka, poznačil ve své knize o novinách: „Slovo noviny se odvozuje od času, v kterém člověk žije a který lze popisovat, takže jsou zpravodajstvím o věcech, které se udály ve světě v naší současné době, a proto je lze nazývat také avíza, tedy jakoby pokyny“ (Stieler 1697, 40).¹⁰ Jestliže by filosofii postáčovalo k aktuálnosti, že bude sdělovat pokyny a provádět instruktaž ke správnému myšlení a konání, pak by se zřejmě nadále, i když poněkud neaktuálně, zdržovala v pořádcích Evropy všestranně zdevastované třicetiletou válkou.

Jakkoli se málokdo pozastavil nad významem termínu „aktuálnost filosofie“, úroda pojednání buď přímo pod tímto názvem, nebo alespoň v jeho intenci byla a stále je bohatá. Pokud je položíme vedle sebe a vzájemně srovnáme, co stanovují jako aktuální pro filosofii, vznikne poněkud surrealistický obrázek mlhy na blatech. Jediné, co na něm vyniká přesně a nerozmazaně, je zjištění, že snad neexistuje nic, co by zakládalo neaktuálnost filosofie. Čím jsou přímější a vášnivější v boji za právě tu svou aktuálnost, tím blíží mají k souhrnu instruktažních pokynů, ne však k filosofii. Očividně v nich sílí tendence, podmíněná nejspíše stále tvrdší rozpočtovou politikou, která proměňuje orientační úlohy filosofie (praktická filosofie může nepochybně sloužit jako pomocná ruka při orientaci osoby v různých životních situacích, zvlášť klade-li jí na srdce, aby si chránila nezávislé kritické myšlení) v čistě návodné účely:

⁸ Paginace podle vydání 1903; vlastní Wundtův kontext je samozřejmě odlišný, v dané pasáži jde o sílu individuální vůle a o její význam v celku psychického vývoje, jakož i o svobodu vůle – s pojetím aktuálnosti však souvisí tím, že odmítá jakékoli ontologické domněnky a vykládá ji jako psychický jev, který lze vysvětlit zase jen pomocí psychických jevů).

⁹ *Zeitungswissenschaft* lze chápat i jako „vědu o aktualitách.“ Vznikla ze silného podnětu ekonoma Karla Büchnera, který ji začal iniciovat už kolem roku 1900 a v roce 1916 ji dovedl ke vzniku prvního Institutu vědy o novinách na univerzitě v Lipsku.

¹⁰ „Das Wort: Zeitungen: kommet von der Zeit / darinnen man lebet / her / und kan beschrieben werden / daß sie Benachrichtigungen seyn / von den Händeln / welche zu unserer gegenwärtigen Zeit in der Welt vorgehen / dahero sie auch Avisen / als gleichsam Anweisungen genennet werden.“

jak myslet, o čem myslet, jak jednat nebo nejednat, kde hledat cíl, účel, smysl a legitimizaci, s kým se spojit a proti komu, co hodnotit jako správné, co je aktuální. Mízí otázka, proč je aktuální právě toto, roste míra proklamativnosti, opřené o nedůvodnost nebo o dogma. A už vůbec není slyšet, co by mělo zaznít jako první při jakémkoli pokusu o perspektivistické zpracování lidí: odkud víte, dámy a pánové, že právě vaše aktuálnost je aktuální natolik, aby mohla vyžadovat – s nezbytnou oporou ve verifikovatelném poznání stavu věci – podřízení lidského myšlení, souzení a konání?

Literatúra

- ARISTOTELES (různá vydání): *Fyzika*.
- FLASCH, K. / IMBACH, R. (2003): *Meister Eckhart – in seiner Zeit*. Düsseldorf: Identity-Foundation, 8 – 19.
- FRANZ, H. (1961): Das Denken Heideggers und die Theologie. *Zeitschrift Für Theologie Und Kirche*, 81 – 118.
- GROTH, O. (1948): *Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaft. Probleme und Methoden*. München: Weinmayer.
- HAGEN, W. (2013): Das Ende der Aktualität. Von Meister Eckhart bis Google. In: *Merkur*, Jahrgang 67, Heft 767, Heft 04, April, 305 – 316.
- HEMPEL, C. G. (1967): *Philosophy of Natural Science*, 1. vyd. Princeton: Pearson.
- HEMPEL, C. G. (2015): *Filozofie přírodních věd*. Překlad P. Hromek. Červený Kostelec – Ostrava: Mervart.
- MACO, R. (2018): Filozofia je mrtva. Nech žije fyzika! *Filozofia*, 73 (4), 269 – 281.
- MARQUARD, O. (1981): *Abschied vom Prinzipiellen*, Stuttgart: Reclam (Český překlad *Kompetence ke kompenzaci inkompetence?* Reflexe, 35/2008, 77 – 87).
- SCHLÜTER, J. (2016): *Heideggers Rezeption des antiken und mittelalterlichen Neuplatonismus: Anmerkungen zur Heidegger-Forschung*. Münster: LIT Verlag.
- STIELER, K. (1697): *Zeitungslust und Nutz*. Hamburg: Benjamin Schillern Verlag.
- ŠŤAHEL, R. (2018): Environmentalizmus ako politická filozofia pre 21. storočie. *Filozofia*, 73 (1), 1 – 13.
- WEINBERG, S. (2016): *Jak vyložit svět. Objevování moderní vědy*. Bratislava: Slovart (z angl. originálu *To Explain the World*, New York: Harper 2015. Přeložil J. Rozehnal), 22 – 23.
- WUNDT, W. (1886): *Ethik. Eine Untersuchung der Tatsachen und Gesetze des Sittlichen Lebens*, 3. Bd. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.

Esej vznikla s podporou grantu VEGA č. 1/0291/18 Historicko-filozofická analýza environmentálneho myslenia, skúmanie jeho vplyvov na etické, právne a politické myslenie a jeho spoločenská odozva.

Břetislav Horyna
Katedra filozofie
Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovenská republika
e-mail: bhoryna@ukf.sk